आर्त्ताऽहं प्रलपामीदमिति मां विद्धि भारत । भूयश्च विलपिष्यामि सुमनास्त्वं निबोध मे ।
कर्म्म खल्विह कर्त्तव्यं जानताऽमित्रकर्षण । अकर्म्माणो हि जीवन्ति स्थावरा नेतरे जनाः ।
यावद्गोस्तनपानाच्च यावच्छायोपसेवनात् । जन्तवः कर्म्मणा वृत्तिमाप्नुवन्ति युधिष्ठिर । १२०५
जङ्गमेषु विशेषेण मनुष्या भरतर्षभ । इच्छन्ति कर्म्मणा वृत्तिमवाप्तुं प्रेत्य चेह च ।
उत्थानमभिजानन्ति सर्व्वभूतानि भारत । प्रत्यक्षं फलमश्नन्ति कर्म्मणां लोकसाक्षिकं ।
सर्व्वे हि स्वं समुत्थानमुपजीवन्ति जन्तवः । अपि धाता विधाता च यथायमुदके बकः ।
अकर्म्मणां वै भूतानां वृत्तिः स्यान्नहि काचन । तदेवाभिप्रपद्येत न विहन्यात् कदाचन ।
स कर्म्म कुरु माम्लासीः कर्म्मणा भव दंशितः । कृतं हि योऽभिजानाति सहस्रे सोऽस्ति नास्ति च । १२१०
तस्य चापि भवेत् कार्य्यं विवृद्धौ रक्षणे तथा । भक्ष्यमाणो ह्यनादानात् क्षीयेत हिमवानपि ।
उत्सीदेरन् प्रजाः सर्व्वा न कुर्य्युः कर्म्म चेद्भुवि । तथा ह्येता न वर्द्धेरन् कर्म्मचेदफलं भवेत् ।
अपि चाप्यफलं कर्म्म पश्यामः कुर्व्वतो जनान् । नान्यथा ह्यपि गच्छन्ति वृत्तिं लोकाः कथञ्चन ।
यश्च दिष्टपरो लोके यश्चापि हठवादिकः । उभावपि शठावेतौ कर्म्मबुद्धिः प्रशस्यते ।
यो हि दिष्टमुपासीनो निर्व्विचेष्टः सुखं शयेत् । अवसीदेत् सुदुर्ब्बुद्धिरामो घट इवोदके । १२१५
तथैव हठदुर्बुद्धिः शक्तः कर्म्मण्यकर्म्मकृत् । आसीत न चिरं जीवेदनाथ इव दुर्ब्बलः ।
अकस्मादिह यः कश्चिदर्थं प्राप्नोति पूरुषः । तं हठेनेति मन्यन्ते स हि यत्नो न कस्यचित् ।
यच्चापि किञ्चित् पुरुषो दिष्टं नाम भजत्युत । दैवेन विधिना पार्थ तद्दैवमिति निश्चितं ।
यत्स्वयं कर्म्मणा किञ्चित् फलमाप्नोति पूरुषः । प्रत्यक्षमेतल्लोकेषु तत्पौरुषमिति स्मृतं ।
स्वभावतः प्रवृत्तो यः प्राप्नोत्यर्थं न कारणात् । तत् स्वभावात्मकं विद्धि फलं पुरुषसत्तम । १२२०
एवं हठाच्च दैवाच्च स्वभावात् कर्म्मणस्तथा । यानि प्राप्नोति पुरुषस्तत्फलं पूर्व्वकर्म्मणां ।
धाताऽपि हि स्वकर्म्मैव तैस्तैर्हेतुभिरीश्वरः । विदधाति विभज्येह फलं पूर्व्वकृतं नृणां ।
यद्ययं पुरुषः किञ्चित् कुरुते वै शुभाशुभं । तद्धाढविहितं विद्धि पूर्व्वकर्म्मफलोदयं ।
कारणं तस्य देहोऽयं धातुः कर्म्मणि वर्त्तते । स यथा प्रेरयत्येनं तथाऽयं कुरुतेऽवशः ।
तेषु तेषु हि कृत्येषु विनियोक्ता महेश्वरः । सर्व्वभूतानि कौन्तेय कारयत्यवशान्यपि । १२२५
मनसाऽर्थान् विनिश्चित्य पश्चात् प्राप्नोति कर्म्मणा । बुद्धिपूर्व्वं स्वयं वीर पुरुषस्तत्र कारणं ।
संख्यातुं नैव शक्यानि कर्म्माणि पुरुषर्षभ । अगारनगराणां हि सिद्धिः पुरुषहैतुकी ।
तिले तैलं गवि क्षीरं काष्ठे पावकमन्ततः । धिया धीरो विजानीयादुपायञ्चास्य सिद्धये ।
ततः प्रवर्त्तते पश्चात् कारणैस्तत्र सिद्धये । तां सिद्धिमुपजीवन्ति कर्मजामिह जन्तवः ।
कुशलेन कृतं कर्म्म कर्त्रा साधु स्वनुष्ठितं । इदं त्वकुशलेनेति विशेषादुपलभ्यते । १२३०
इष्टापूर्त्तफलं न स्यान्न शिष्यो न गुरुर्भवेत् । पुरुषः कर्म्मसाध्येषु स्याच्चेदयमकारणं ।
कर्तृत्वादेव पुरुषः कर्म्मसिद्धौ प्रशस्यते । असिद्धौ निन्दते चापि कर्त्ता नासीत्कथन्त्विह ।